

ŠALIES KONKURENCINGUMĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Giedrė Rakauskienė¹, Rima Tamošiūnienė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas: ¹giedre.rakauskiene@vgtu.lt; ²rintam@vgtu.lt

Įteikta 2013-03-30; priimta 2013-06-06

Santrauka. Šiandien įvairiose pasaulio šalyse itin daug dėmesio skiriama nacionalinio konkurencingumo klausimui: steigiamos nacionalinio konkurencingumo tarybos, vykdomos diskusijos, atliekami konkurencingumo vertinimai, o atsižvelgiant į jų rezultatus kuriamos ir įgyvendinamos strategijos. Tačiau toks susidomėjimas nacionaliniu konkurencingumu ne tik kad nesuteikia aiškumo, ką ši sąvoka reiškia ir koks yra jos turinys, bet dar labiau klaidina, nes kiekvienas apie tai kalbantis turi subjektyvų, tam tikrus atstovaujamus interesus atspindintį požiūrį. Taip pat, nesant vieningos nuomonės dėl šalies konkurencingumo sampratos, prarandama galimybė pateikti išsamų, tvirtai pagrįstą šalies konkurencingumo turinį atskleidžiantį veiksnių rinkinį. Šiame straipsnyje, prieš tai apibrėžus šalies konkurencingumo sampratą, identifikuojami šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai ir remiantis mokslinės literatūros analize atskleidžiamas ir pagrindžiamas kiekvieno jų turinys.

Reikšminiai žodžiai: šalies konkurencingumas, nacionalinis konkurencingumas, šalies konkurencingumo samprata, šalies konkurencingumo veiksniai, šalies našumas, žmonių gerovė.

FACTORS INFLUENCING NATIONAL COMPETITIVENESS

Giedrė Rakauskienė¹, Rima Tamošiūnienė²

Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania
E-mail: ¹giedre.rakauskiene@vgtu.lt (corresponding author); ²rintam@vgtu.lt

Received 30 March 2013; accepted 06 June 2013

Abstract. Currently, special attention is being paid to the issue of national competitiveness. Countries establish councils for national competitiveness, provide discussions, estimate competitiveness and, according to the obtained results, create and implement strategies. However, the popularity of the concept of national competitiveness does not give clear understanding about its real meaning and sometimes is even misleading, as each individual observer has his own subjective interest-based understanding. Also, the absence of consensus considering the concept of national competitiveness eliminates the opportunity to make a comprehensive, well-grounded set of factors to explain the content of competitiveness. This paper, after defining the concept of national competitiveness, identifies factors in national competitiveness and, with reference to literature analysis, describes the content of each factor.

Keywords: competitiveness of the country, national competitiveness, definition of national competitiveness, factors in national competitiveness, national productivity, welfare of people.

JEL Classification: O40, I00

Įvadas

Šalies konkurencingumas jau daugybę metų kelia nemenkų diskusijų tarp mokslininkų, o per pastaruosius dešimtmečius tai tapo itin aktualia tema tarp įvairių šalių politikos atstovų, ieškančių sprendimų, kaip paskatinti nacionalinio konkurencingumo didėjimą. Tam tikslui ne vienoje šalyje dedamos didelės pastangos – steigiamos nacionalinio konkurencingumo tarybos, vykdomos atviros diskusijos, atliekami konkurencingumo vertinimai, kuriamos strategijos ir priemonės joms įgyvendinti. Tačiau toks didelis susidomėjimas šalių konkurencingumu nesuteikia aiškumo, ką reiškia ši sąvoka ir koks jos turinys. Šalių praktikos analizė (Tamošiūnienė, Staskevičiūtė 2011) patvirtina, kad vyrauja skirtingas supratimas apie tai, kas yra šalies konkurencingumas, o jam vertinti naudojami skirtingi, neretai silpnai teoriškai pagrįsti veiksnių rinkiniai.

Straipsnio tikslas – suformulavus šalies konkurencingumo sampratą, identifikuoti šalies konkurencingumą lemiančius veiksniai ir atlikus mokslinės literatūros analizę atskleisti bei pagrįsti kiekvieno jų turinį.

Straipsnio tikslui pasiekti taikomi šie *teoriniai metodai*: mokslinės literatūros analizė, sintezė, apibendrinimas.

1. Šalies konkurencingumo samprata

Atlikta mokslinėje ir analitinėje literatūroje pateikiamų šalies konkurencingumo apibrėžimų analizė (Staskevičiūtė, Tamošiūnienė 2010) atskleidžia šios sąvokos daugiaaspektiškumą. Vis dėlto, siekiant apibrėžti šalies konkurencingumo sampratą, gali būti išskiriami tokie dažniausiai požiūriai:

- šalies konkurencingumas – tai sėkminga šalies užsienio prekyba;
- šalies konkurencingumas – tai šalies našumas;
- šalies konkurencingumas – tai gebėjimas užtikrinti šalies gyventojų gerovę.

Šalies konkurencingumo kaip sėkmingos užsienio prekybos požiūrio šalininkai (Figueroa 1998), šalis prilygindami įmonėms, teigia, kad jos konkuruoja tarpusavyje dėl tarptautinių rinkų. Tokiu atveju šalies konkurencingumas didėja augant jos eksporto apimtims pasaulinėje rinkoje. Šalių, konkuruojančių tarptautinėje arenoje, konkurencingumas skiriamas į tokias dvi kryptis (Berger 2008): konkurencingumas, kurį lemia kaina, ir konkurencingumas, kurį lemia kiti veiksniai. Šalių įmonės tarpusavyje gali konkuruoti vartotojams pateikdamos produkciją kuo mažesniais kainomis, kurias užtikrinti gali mažos produkcijos gamybos sąnaudos arba šalies valiutos kurso korekcijos. A. Boltho (1996) netgi teigia, kad pageidaujamas tarptautinio konkurencingumo laipsnis gali būti apibūdinamas kaip valiutos kurso lygis, kuris kartu su kitais tinkamais vidaus politikos

sprendimais užtikrina vidinį ir išorinį balansą. Kita vertus, sėkmingai parduodama gali būti ir produkcija, kurios kaina yra palyginti aukšta. Čia svarbūs tampa kiti veiksniai, tokie kaip kokybė, vartotojų poreikių atitikimas, įvaizdis.

Tačiau toks šalių tapatinimas su įmonėmis, teigiant, kad jos tarpusavyje konkuruoja dėl rinkų, šiandien itin kritikuojamas (Porter 1998; Krugman 1996). P. Krugman (1996) teigia, kad nors dažnai kalbama apie šalių prekybą ir konkurenciją, iš tikrųjų prekiauja ir konkuruoja tik įmonės, todėl netikslu kalbėti apie „JAV korporaciją“, nes priešingai nei konkuruojančioms įmonėms, tarptautinė prekyba yra naudinga visoms šalims. Tarptautinė prekyba leidžia įmonėms išnaudoti santykinis kiekvienos šalies pranašumus plėtojant darbo pasidalijimą ir specializaciją, ji sudaro sąlygas augti visų šalių ekonomikai ir gerovei.

Dauguma šio požiūrio kritikų, pažymėdami, kad dėl šio sėkmingai konkuruoti tarptautinėje rinkoje mažinamos gaminamos produkcijos sąnaudos prisideda prie gyventojų perkamosios galios mažėjimo ir taip pablogina jų gyvenimo standartus, palaiko *šalies konkurencingumo, paremto šalies našumu, požiūrį*. Tokio požiūrio šalininkai (Porter 1998; Budd, Hirmis 2004) mano, kad būtent šalies ekonominiai laimėjimai sukuria materialų pagrindą sėkmingai visuomenės plėtrai ir kiekvieno žmogaus gyvenimo standartų didėjimui.

M. E. Porter (1998) teigia, kad vienintelė reikšminga konkurencingumo samprata nacionaliniu lygiu yra našumas. Esminis šalies tikslas – sukurti aukštus ir vis augančius gyvenimo standartus šalies gyventojams, o galimybė tai padaryti priklauso nuo šalyje veikiančių įmonių pajėgumo pasiekti aukšto lygio našumą ir jį laikui bėgant padidinti. Autoriaus suvokiama gerovė yra tokia, kurią galima sukurti atliekant ekonominę veiklą, o ne prigimtinė – gaunama naudojant turimus gamtos išteklius. H. Trabold (1995) pritardamas svarbiausia nacionalinio konkurencingumo siekiamybe laiko šalies gebėjimą uždirbti, o gebėjimą parduoti (eksportuoti), vietos patrauklumą ir gebėjimą prisitaikyti traktuoja tik kaip konkurencingumą lemiančius veiksniai.

Vis dėlto ši sąvoka taip pat traktuotina kaip netikslai. Pagrindinis jos trūkumas – per daug dėmesio ekonomiškai pamirštant socialines ir ekologines problemas. Kritikai (Berger 2008) teigia, kad šalies našumas, dažniausiai išreiškiamas BVP, tenkančio vienam gyventojui, rodikliu, atskleidžia šalies gyventojų galimybę apsirūpinti įvairiais materialiais daiktais, tačiau ignoruoja kitus žmogui svarbius, tačiau neperkamus dalykus. Aukštas šalies BVP pats savaime dar negarantuoja socialinės lygybės šalyje ir tuo labiau nebūtinai byloja apie didelį jos konkurencingumą. Aukštas BVP gali būti didelio nusikalstamumo, šalyje klesstinčios juodosios rinkos padarinių.

Prieš tai du aptartus požiūrius traktuojant kaip netikslius kalbant apie šalies konkurencingumą, naujausioje

mokslinėje literatūroje pamažu sutariama, kad *šalies konkurencingumas* – tai jos gebėjimas užtikrinti gerovę gyventojams (Reiljan et al. 2000; Aiginger 2006). J. Reiljan et al. (2000) manymu, konkurencija tarp šalių gali būti matoma iš skirtingų pozicijų – konkurencija dėl rinkų, dėl investicijų, tačiau pagrindinis bet kurios civilizuotos ir demokratinės valstybės tikslas – užtikrinti bendrą gyventojų gerovę. O tai gali būti pasiekama įvairiais būdais: didinant šalies gamybos efektyvumą, skatinant eksportą, pritraukiant užsienio investicijas, išplečiant efektyvios pramonės veiklą į užsienį, gerinant aplinkos apsaugą, padidinant socialinę apsaugą ir stabilumą, pasirinkimo laisvę ir asmens tobulėjimo galimybes ir pan. Jei šalis gali pasiūlyti savo gyventojams galimybę gauti darbą (aukštos pajamos) ir socialines garantijas (demokratija, socialinis teisingumas, išsilavinimas, sveikatos apsauga), tada gali būti teigiama, kad tokia šalis yra konkurencinga.

Teikdamas, kad šalies konkurencingumas – tai jos gebėjimas sukurti gerovę, K. Aiginger (2006) pabrėžia, kad kiekvienas išsamesnis šios koncepcijos pritaikymas vis dėlto turi apimti tokių dviejų svarbių, glaudžiai su gerove susijusių aspektų, kaip ekonomikos rezultatų ir ekonomikos proceso vertinimus. Rezultatų konkurencingumas apimdamas elementus, kurie apibūdina gerovę, skirtingai nuo tradicinės gerovės analizės, pabrėžia ekonominius tikslus ir konkurencijos rezultatus. Autorius daro prielaidą, kad šalies gerovė pirmiausia koreliuoja su pajamomis, tenkančiomis vienam gyventojui, o kitas svarbus komponentas – užimtumo/nedarbo perspektyvos. Dar platesnis vertinimas apims ir socialinius, ekologinius tikslus ir kitus neekonominius objektus – saugumą, stabilumą, gyvenimo trukmę. Galiausiai konkurencingos ekonomikos turi išlaikyti ir tvarumo išbandymus. Ekonomikos proceso konkurencingumas susijęs su gamybos funkcijos metodu, bet skiria daugiau dėmesio kokybinėms sąlygoms, institucijoms, dinamiškai, gamybai, inovacijų sklaidai ir kitiems kokybiniais veiksniais.

Apibendrinant mokslininkų mintis galima teigti, kad požiūris šalies konkurencingumą aiškinantis sėkminga užsienio prekyba yra per siauras ir netikslus. Užsienio prekybos apimties augimas, pasiektas mažinant gamybos sąnaudas darbuotojų sąskaita ar koreguojant valiutos kursą, užtikrina subalansuotą ar netgi perteklinę užsienio prekybą, tačiau tuo pat metu mažina šalies žmonių gyvenimo standartus. Atsižvelgiant į kiekvienos civilizuotos ir demokratinės valstybės šiandienos siekį – užtikrinti gerovę savo gyventojams, prasmę įgauna našumu grindžiama šalies konkurencingumo sąvoka. Tačiau ši sąvoka, kertiniu aspektu išlaikant šalies ekonominius laimėjimus, kurie garantuoja žmogui materialinę gerovę, turi būti papildytas ir neekonominiais, žmogaus gerovei taip pat svarbiais veiksniais. Atsižvelgiant į tai, formuluojamas toks šalies konkurencingumo apibrėžimas: šalies konkurencingumas – tai

šalies gebėjimas pasiekti aukštą našumą ir užtikrinti visapusišką gyventojų gerovę.

2. Šalies konkurencingumą lemiančių veiksnių studija

Išsamiausias šalies konkurencingumo turinio atskleidimo požiūriu veiksnių rinkinius pateikia šios šalies konkurencingumo vertinimus atliekančios organizacijos: Pasaulio ekonomikos forumas (*The World Economic Forum*) (PEF), Tarptautinis vadybos plėtros institutas (*International Institute for Management Development*) (TVPI), Pramonės politikos studijų institutas (*The Institute for Industrial Policy Studies*) (PPSI).

PEF atliekamo nacionalinio konkurencingumo vertinimo pagrindas – pasaulio konkurencingumo indeksas, apimantis daugybę tam tikrus konkurencingumo aspektus matuojančių rodiklių, kurie turinio požiūriu sugrupuoti į sudėtinius veiksnius, o šie sudaro 12 konkurencingumo veiksnių grupių (1 lentelė).

1 lentelė. Pasaulio konkurencingumo indekso sandara

Table 1. The content of the Global Competitiveness Index

Veiksnių grupės	Veiksniai
Institucijos	Viešosios institucijos (nuosavybės teisės; etika ir korupcija; piktnaudžiavimas įtaka; vyriausybės efektyvumas; saugumas); privačios institucijos (korporacinė etika; atskaitomybė)
Infrastruktūra	Transporto infrastruktūra; elektros energijos ir telefonijos infrastruktūra
Makroekonominė aplinka	
Sveikata ir pradinis švietimas	Sveikata; pradinis švietimas
Aukštesnis švietimas ir mokymai	Švietimo apimtis; švietimo kokybė; personalo mokymai
Produktų rinkos efektyvumas	Konkurencija (vidaus konkurencija; užsienio konkurencija); paklausos sąlygų kokybė
Darbo rinkos efektyvumas	Lankstumas; efektyvus talentų naudojimas
Finansų rinkos plėtra	Efektyvumas; pasitikėjimas ir lojalumas
Technologinė pažanga	Technologijų įsisavinimas; ITT naudojimas
Rinkos dydis	Vietos rinkos dydis; užsienio rinkos dydis
Verslo išprusimas	
MTEP inovacijos	

Pasaulio konkurencingumo indeksą sudaro veiksniai, atskleidžiantys šalies našumo, o kartu ir jos gyventojų gerovės priežastis. Veiksmų rinkinys sudarytas vadovaujantis M. E. Porter (1998) teiginiu, kad šalies gerovė yra sukurama, o ne paveldima, todėl į rinkinį nėra įtraukiami veiksniai, apibūdinantys šalies prigimtinės gėrybes, tokias kaip natūralūs išteklių, geografinė padėtis, šalies dydis ir pan. Nors šalių prigimtinės savybės šalies gerovę veikia tiesiogiai, tačiau svarbesnis yra konkurencingumas, kuris pasiekiamas kuo našiau naudojant savo pranašumus ekonominei veiklai vykdyti. Siekiant kuo išsamiau apibūdinti tokį našumo supratimą naudojamas gausus netiesiogiai įmonių našumą veikiančių makroekonominių ir tiesioginę įtaką turinčių mikroekonominių veiksmų rinkinys. Paminėtina PEF pateikiamo šalies konkurencingumą apibūdinančių veiksmų rinkinio savybė yra ta, kad jį sudaro išskirtinai ekonominiai veiksniai. Socialiniai aspektai, tokie kaip sveikata ir saugumas, taip pat pateikiami atsižvelgiant į ekonominį aspektą, vertinant ne jų poveikį žmogaus gerovei, o prarandamą ekonominę naudą.

Pasak TVPI, gerovės kūrimas pirmiausia priklauso nuo įmonių, veikiančių nacionalinėje aplinkoje, kuri gali tiek pagerinti, tiek pabloginti jų gebėjimą konkuruoti vidaus ir

užsienio rinkose. Nacionalinę aplinką apibūdina keturios veiksmų grupės, kurių kiekvieną sudaro po penkis konkurencingumą lemiančius veiksmus (2 lentelė).

TVPI pateikiama veiksmų sistema yra platesnė už PEF. Tai lėmė daugiau aspektų apimantis vertinamas objektas: vertinamas ne šalies rezultatas – našumas, o aplinka, kurioje veikiančios įmonės padeda našumą pasiekti. Ryšium su konkurencingumo samprata į TVPI veiksmų rinkinį kaip konkurencingumą lemiantys veiksniai įtraukti ir tokie rezultatus apibūdinantys rodikliai, kaip vidaus ekonomikos dydis (BVP), verslo našumas ir kt. Taip pat, apibūdinant pagrindinę šalies infrastruktūrą, įtraukiamos ir prigimtinės šalies savybės: žemės plotas, vandens išteklių, priėjimas prie žaliavų ir kt. Pabrėžiant TVPI pateikiamo veiksmų rinkinio išskirtinumus, svarbu pažymėti ir tai, kad čia daug dėmesio skiriama socialiniams ir ekologiniams aspektams, kurie išskirtinai svarbūs žmogaus gerovei – sveikatai ir jos priežiūrai, socialinei lygybei, ekologijai, atsinaujinančiai energijai ir kt.

PPSI atliekamų nacionalinio konkurencingumo vertinimų pagrindas yra devynių veiksmų modelis (IPS modelis), sukurtas remiantis „dvigubo deimanto“ modeliu (3 lentelė). PPSI pateikiamas veiksmų rinkinys nuo prieš tai aptartų skiriasi dideliu dėmesiu žmojiškiems veiksmams.

2 lentelė. TVPI šalies konkurencingumui vertinti naudojamas veiksmų rinkinys

Table 2. A set of factors used for evaluating national competitiveness using IMD

Veiksmų grupės	Veiksniai
Ekonominės veiklos rezultatai	Vidaus ekonomika (dydis; augimas; gerovė; prognozė); tarptautinė prekyba; tarptautinės investicijos (investicijos; finansai); užimtumas; kainos
Vyriausybės efektyvumas	Viešieji finansai; fiskalinė politika; institucinė sistema (centrinis bankas; valstybės efektyvumas); verslo teisinė aplinka (atvirumas; konkurencija ir reguliavimas; darbo jėgos reguliavimas); visuomenės struktūra
Verslo efektyvumas	Našumas; darbo rinka (išlaidos; santykiai; žinių prieinamumas); finansai (bankų efektyvumas; vertybinių popierių rinkos efektyvumas; finansų valdymas); valdymo praktika; požiūris ir vertybės
Infrastruktūra	Pagrindinė infrastruktūra; technologinė infrastruktūra; mokslinė infrastruktūra; sveikata ir aplinka; švietimas

3 lentelė. PPSI šalies konkurencingumui vertinti naudojamas veiksmų rinkinys

Table 3. A set of factors used for evaluating national competitiveness using IIPS

	Veiksmų grupės	Veiksniai
Fiziniai veiksniai	Veiksmų sąlygos	Energijos išteklių; kiti išteklių
	Paklausos sąlygos	Paklausos dydis; paklausos kokybė
	Susijusios pramonės šakos	Transportas; komunikacijos; finansai; švietimas; mokslas ir technologijos; klasterių plėtra; bendra gyvenamoji aplinka
	Verslo kontekstas	Strategija ir struktūra; globali mąstysena; verslo kultūra; užsienio investicijos
Žmojiškieji veiksniai	Darbuotojai	Darbo jėgos kiekybė; darbo jėgos kokybė
	Politikai ir biurokratai	Politikai; biurokratai
	Verslininkai	Asmeninės kompetencijos; socialinis kontekstas
	Profesionalai	Asmeninės kompetencijos; socialinis kontekstas
	Atsitiktiniai įvykiai	

Siekiant paaiškinti šalies konkurencingumą, be M. E. Porter (1998) teorijoje identifikuotų svarbiausių fizinių veiksnių grupių, įtraukiamos ir keturios žmogiškųjų veiksnių grupės. Padarant žmogiškuosius veiksnius vienodai svarbius, siekiama išsamiau apibūdinti šalį, kuriose skirtingų žmonių grupių vaidmuo yra svarbus ekonomikos plėtrai. Modelis rodo, kad žmonės, našiai organizuodami ir derindami fizinius veiksnius, yra pagrindinė paskata siekiant nacionalinio konkurencingumo. Fiziniai konkurencingumą lemiantys veiksniai iš dalies sutampa su prieš tai aptartais veiksnių rinkiniais. Galima tik pažymėti, kad šiame rinkinyje išskirtinis dėmesys skiriamas klasterių plėtrai, taip pat įtraukiami ir gamtiniai bei kiti šalies ištekliai.

Apibendrinant šalies konkurencingumui vertinti skirtus veiksnių rinkinius galima pažymėti, kad dėl skirtingo vertinamo objekto apibrėžimo jie tarpusavyje skiriasi veiksnių grupių skaičiumi, jų platumu ir turiniu, pačių veiksnių turiniu. Atsižvelgiant į straipsnyje priimtą šalies konkurencingumo sampratą prieinama prie išvados, kad nė vienas iš aptartų šalies konkurencingumo veiksnių rinkinių nėra tinkamas: PEF pateikiama veiksnių sistema apibūdina išskirtinai ekonominį konkurencingumą, neįtraukdama žmogaus gerovei tiesiogiai svarbių veiksnių. TVPI ir PPSI pateikiami rinkiniai, apimdami tiek ekonomiką, tiek žmonių gerovę apibūdinančius veiksnius, į vertinimą taip pat įtraukia ir prigimtines šalies gėrybes.

Siekiant identifikuoti suformuluotą sampratą atitinkančius šalies konkurencingumo veiksnius, aptartų rinkinių veiksniai grupuojami turinio požiūriu (4 lentelė). Toliau atliekant mokslinės literatūros analizę ir remiantis prieš tai aptartais veiksnių rinkiniais, pagrindžiama kiekvieno veiksnio svarba šalies konkurencingumui ir, identifikuojant svarbiausius aspektus, atskleidžiamas jo turinys.

Institucinė aplinka. Šiandien jau nekyla abejonių dėl institucinės aplinkos svarbos šalies ekonomikai, jos žmonių gerovei, o kartu nacionaliniam konkurencingumui (Butkiewicz, Yanikkaya 2006; Eicher, Leukert 2009; Šeputienė 2009). Pagrindinės funkcijos, kurias atlikdamos institucijos teigiamai veikia ekonomiką, yra (Rodrik *et al.* 2004; Gagliardi 2008): sandorio sąnaudų ir neapibrėžtumo mažinimas, ekonomikos agentų veiksmų koordinacija, bendradarbiavimo skatinimas, nuosavybės teisių apsauga, įstatymų viršenybės užtikrinimas, kova su korupcija, tinkamas produktų ir gamybos veiksnių reguliavimas, makroekonominio stabilumo užtikrinimas ir socialinės vienybės skatinimas. Itin svarbiu mastu institucinės aplinkos poveikis šalies ekonomikos konkurencingumui pasireiškia šalyje veikiančio verslo patiriamomis sandorių ir gamybos išlaidomis. Sandorių išlaidos bus didesnės (neigiamas poveikis), jei nebus galima pasitikėti nuosavybės teisių apsauga, įstatymų viršenybe. Tokiose situacijose įmonių veiklos mastai dažniausiai yra nedideli, galbūt net nelegalūs, o veiklą palengvina kyšininkavimas ir korupcija. Jei nėra užtikrinamas

sutarčių vykdymas, didėja gamybos sąnaudos, įmonėms sudėtingiau įgyvendinti ilgalaikes strategijas (Aron 2000). J. Aixala ir G. Fabro (2008) pabrėžia, kad tvirta institucinė aplinka yra itin svarbi investicijoms: investuotojai nebus linkę rizikuoti savo kapitalu, jei nebus užtikrinama jų nuosavybės teisių apsauga ir kils grėsmė prarasti uždirbtas pajamas.

Makroekonominė situacija. Makroekonominė situacija labai glaudžiai siejasi su prieš tai aptarta institucine aplinka, nes būtent institucijos, atlikdamos savo funkcijas, atsakingos už makroekonomikos stabilumą, kuris yra itin svarbus šalies verslui, o kartu visam šalies konkurencingumui. Tiesiogiai šis veiksnys nepasideda prie šalies našumo didėjimo, tačiau žinoma, kad bet koks makroekonomikos sutrikimas itin kenkia ekonomikai. Kad stabili makroekonomika, kurią apibūdina žema ir stabili infliacija, tinkama (žema) ilgalaikių palūkanų norma, valiutos stabilumas, maži valstybės skola ir biudžeto deficitai bei subalansuota fiskalinė politika yra viena svarbiausių ekonomikos gerovės sąlygų, patvirtina ir nemažas mokslinių darbų potencialas šioje srityje (Bruno, Easterly 1998; Falcetti *et al.* 2006; Efendic *et al.* 2008; Iradian 2009; Martinez, Sanchez-Robles 2012).

Makroekonominio nestabilumo, pasireiškiančio aukštu infliacijos lygiu, žalą ekonomikai aiškinančios teorijos teigia, kad: infliacija mažina investicijų grąžos normą; iškraipydama kainas ir darydama neigiamą įtaką efektyviam išteklių paskirstymui, kenkia gamybos veiksnių našumui; signalizuoja apie fiskalinės ir monetarinės politikos kontrolės stoką; verčia įmones skirti lėšas nenašioms sritims (pvz., draudimui); didina palūkanų normos rizikos priemonę ir trukdo geram finansų rinkų funkcionavimui.

Inžinerinė infrastruktūra. Mokslininkai sutinka (Phang 2003; Pradhan, Bagchi 2013), kad infrastruktūros tinklų kokybė ir plėtra daro didelę įtaką ekonomikos augimui, šalies gyventojų gerovei ir užtikrina nacionalinį konkurencingumą. Literatūroje dažniausiai minimi du aspektai, siejantys transporto infrastruktūros gerinimą su šalies našumu – tai sumažintos transportavimo išlaidos ir pagerintas susisiekimas (Boopen 2006). Efektyvi transporto infrastruktūra – keliai, geležinkeliai, uostai ir oro transportas – padeda įmonėms saugiai ir laiku pateikti savo produktus į rinką ir palengvina darbuotojų judėjimą į jiems tinkamiausias darbo vietas. Šie aspektai padeda ne tik tiesiogiai lemdami šalies našumą, bet ir netiesiogiai tokiose svarbiose srityse, kaip gamybos reorganizavimas ir racionalizavimas, geresnis privačių investicijų našumas ir aukštesnis lygis, platesnės rinkos, padidėjusi specializacija ir masto ekonomija, darbo rinkos tiekimas, darbo išlaidos ir našumas.

Ekonomika taip pat labai priklauso nuo elektros energijos tiekėjų, kurių teikiamų paslaugų kokybė itin svarbi šalyje veikiančioms įmonėms. Tiesioginis poveikis, pasak A. Isaksson (2010), atsiskleidžia per gamybą – vienas

4 lentelė. Šalies konkurencingumui vertinti naudojamų veiksnių grupavimas turinio požiūriu

Table 4. Grouping of factors used for evaluating national competitiveness in terms of content

Veiksniai	PEF	TVPI	PPSI
Institucinė aplinka	Viešosios institucijos	Institucinė sistema; <i>visuomenės struktūra</i>	Politikai; biurokratai
Makroekonominė situacija	Makroekonominė aplinka	Viešieji finansai; fiskalinė politika; <i>institucinė sistema;</i> <i>vidaus ekonomika</i>	<i>Finansai</i>
Inžinerinė infrastruktūra	Transporto infrastruktūra; <i>elektros energijos ir</i> <i>telefonijos infrastruktūra</i>	Pagrindinė infrastruktūra	Transportas
Technologinė infrastruktūra	Elektros energijos ir telefonijos infrastruktūra; ITT naudojimas; technologijų diegimas	Technologinė infrastruktūra	Komunikacijos; <i>mokslas ir technologijos</i>
Mokslinė infrastruktūra	MTEP inovacijos	Mokslinė infrastruktūra	Mokslas ir technologijos
Švietimas	Pradinis švietimas; (aukštesnio) švietimo apimtis; (aukštesnio) švietimo kokybė; personalo mokymai	Švietimas; <i>darbo rinka</i>	Švietimas
Socialinė aplinka	Sveikata	Sveikata ir aplinka; visuomenės struktūra	Bendra gyvenamoji aplinka
Produktų rinka	Konkurencija; <i>paklausos</i> <i>sąlygų kokybė</i> ; vietos rinkos dydis; užsienio rinkos dydis	Verslo teisinė aplinka; vidaus ekonomika; <i>pagrindinė infrastruktūra;</i> tarptautinė prekyba	<i>Paklausos kokybė;</i> paklausos dydis
Darbo rinka	(Darbo rinkos) lankstumas; efektyvus talentų naudojimas	Užimtumas; <i>verslo teisinė</i> <i>aplinka</i> ; darbo rinka	Darbo jėgos kiekybė; darbo jėgos kokybė; (profesionalų) asmeninės kompetencijos; socialinis kontekstas; įmonininkų asmeninės kompetencijos; socialinis kontekstas
Finansų rinka	(Finansų rinkų) efektyvumas; (finansų rinkų) patikimumas ir konfidencialumas	Finansai	Finansai
Verslas	Verslo išprusimas; privачios institucijos; paklausos sąlygų kokybė	Valdymo praktika; (verslo) požiūris ir vertybės; (verslo) našumas ir efektyvumas; užsienio investicijos	Klasterių plėtra; verslo kultūra; verslo strategija ir struktūra; paklausos kokybė; globali mąstysena; užsienio investicijos
Ištekliai		<i>Pagrindinė infrastruktūra</i>	Energijos ištekliai; kiti ištekliai

Pastaba. *Pasviruoju šriftu* žymimi pasikartojantys veiksniai.

svarbiausių gamybos išteklių: be elektros energijos ir kokybiško jos tiekimo nebūtų įmanoma jokia mechanizuota gamyba; esant netolygiam elektros tiekimui trikdomas gamybos procesas; įtampų svyravimai neigiamai veikia mašinų patvarumą. A. Estache (2006) pažymi, kad kuo daugiau

šalyje sektorių, glaudžiai susijusių su elektros energija, tuo ji tampa svarbesnė bendrai gamybai ir plėtrai. Netiesioginį energetikos infrastruktūros poveikį junta švietimo ir sveikatos paslaugomis besinaudojantys gyventojai (Agenor 2009).

Technologinė infrastruktūra. Moksliniai tyrimai atskleidžia technologijų svarbą įmonių klestėjimui ir bendrai šalies ekonominei plėtrai (Gust, Marquez 2004; O'Mahony, Vecchi 2005; Koutroumpis 2009; Czernich *et al.* 2011). Tai pasireiškia šalies įmonėms suteiktomis galimybėmis priėti prie pažangių produktų ir projektų, laisvai jais naudotis. Informacinės technologijos ir komunikacijos (ITT) dėl savo svarbaus poveikio daugumos kitų sektorių veiklai ir našumui šiandien net vadinamos bendrojo pobūdžio technologijomis (Jovanovic, Rousseau 2005). ITT, suteikdamos įmonėms galimybes naudoti veiksmingesnius bendradarbiavimo ir informacijos apdorojimo procesus, palengvina bendravimą ir naujų žinių kūrimo procesus. Spartesnis informacijos apdorojimas atveria galimybes naujiems bendravimo su tiekėjais būdams, efektyvesniam paskirstymo sistemų organizavimui. Procesai gali būti pertvarkomi ir reorganizuojami numatant geresnį įrangos naudojimą, atsargų ar erdvės reikalavimų sumažinimą, o tai leidžia sumažinti kapitalo poreikius. Efektyvesnis bendravimas taip pat sumažina koordinavimo išlaidas ir priežiūros institucijų skaičių. Greitas ir laisvas informacijos perdavimas, užtikrinamas, kad sprendimai, priimami remiantis visa įmanoma informacija, sumažina darbo sąnaudas, dėl ko sukuriama papildomų galimybių diegti naujoves, didina visos šalies ekonomikos efektyvumą (Arvanitis, Loukis 2009; Brynjolfsson, Saunders 2010).

Mokslinė infrastruktūra. Šiandien ryškėja šalių supratimas, kad inovacinė veikla yra ne tik esminis tolesnio ekonomikos progreso veiksnys, tačiau ir potencialus veiksnys pasitinkant pasaulinius iššūkius tokiose srityse, kaip aplinkos ir sveikatos apsauga. Ilgalaikis ekonominis augimas tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse palaikomas tik nuolat kuriant ir realizuojant naujoves. Mažiau išsivysčiusios šalys savo našumą dar gali didinti adaptuodamos esamas technologijas, tačiau išsivysčiusiems šalims to jau nepakanka. Įmonės išsivysčiusiose šalyse, siekdamos palaikyti konkurencingumą, turi kurti ir plėtoti pažangiausius produktus ir procesus (Pham 2010). Moksliniai tyrimai (Steinberg, Arndt 2001; Mairesse, Mohnen 2004) įrodo, kad inovacijų kūrimui itin svarbi gerai išplėtotą, inovatyviai veiklai palanki infrastruktūra – tai gausiai vykdomi moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra, pakankamas mokslininkų ir tyrėjų bei aukštos kvalifikacijos mokslinių tyrimų institucijų potencialas, universitetų ir pramonės bendradarbiavimas bei intelektinės nuosavybės apsauga.

Švietimas. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad švietimas (Sahlberg 2006; Knight *et al.* 2010) ir tuo labiau jo kokybė (Jamison *et al.* 2007; Hanushek, Wobmann 2010) turi teigiamą poveikį šalies gyventojų gerovei ir ekonomikos plėtrai. Išskiriamos trys švietimo teigiamo poveikio ekonomikai sritys: pirma, švietimas didina žmogiškąjį kapitalą, o jo didėjimas prisideda prie darbo jėgos našumo augimo; antra,

švietimas padidina ekonomikos gebėjimą kurti inovacijas; trečia, švietimas palengvina žinių sklaidą ir perdavimą, kas svarbu norint suprasti ir apdoroti naują informaciją bei sėkmingai diegti naujausias technologijas. Be akivaizdaus poveikio pajamoms ir inovacijoms, švietimas, tiesiogiai prisidedamas prie žmogaus materialinės gerovės kūrimo, veikia jo sveikatą ir laimę.

Mokslinėje literatūroje (Petraakis, Stamatakis 2002; Papageorgiou 2003) pateikiami įrodymai, kad visi išsilavinimo lygiai reikšmingai prisideda prie ekonomikos plėtros, tačiau reikšmingumas skiriasi priklausomai nuo šalies išsivystymo lygio. Pagrindinis ugdymas, gerokai prisidedamas prie galutinės produkcijos gamybos, yra itin svarbus mažiau išsivysčiusiems šalims, o aukštesnis išsilavinimas, turintis daug įtakos technologijų kūrimo ir taikymo procesams, – išsivysčiusiems. Dabartinė globali ekonomika kelia reikalavimus šalims turėti gerai išsismokslinčius darbuotojus, gebančius greitai prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos, todėl skatinamas nuolatinis darbo rinkoje jau esančių darbuotojų tobulinimas.

Socialinė aplinka. Sveikata – tiesioginis žmogaus gerovės šaltinis ir, kaip atskleidžia tyrimai (Bhargava *et al.* 2001; Bloom *et al.* 2004), svarbi augančių nacionalinių pajamų lygio priemonė. Prasta žmogaus sveikata ir ligotumas užkrauna ekonominę našą tiek pačiam žmogui, tiek valstybei. Sveikatos poveikis šalies ekonomikos gerovei pasireiškia keletu mechanizmų (Bloom *et al.* 2004). Pirmas, sveikatos vaidmuo darbo jėgos našumui: sveiki darbuotojai praranda mažiau darbo laiko dėl blogos sveikatos ir yra kur kas našesni, kai dirba. Antras, sveikatos poveikis švietimui: sveikata vaikystėje gali turėti tiesioginį poveikį pažinimo vystymuisi, gebėjimui mokytis ir reguliariam mokyklos lankymui. Trečias, sveikatos poveikis santauptoms: ilgesnė būsimojo gyvenimo trukmė gali padidinti paskatą taupyti pensijai, taip pat, nepatiriant didelių išlaidų sveikatos priežiūrai, išsaugoma materialinė šeimos gerovė. Ketvirtas, sveikatos poveikis populiacijos dydžiui ir amžiaus struktūrai.

Šalies konkurencingumą suvokiant kaip šalies gebėjimą užtikrinti savo gyventojams ne tik materialinę, bet ir socialinę gerovę, svarbūs tampa ir tokie gyvenimo gerovei tiesiogiai didelę įtaką turintys aspektai, kaip socialinė lygybė, ekologija, atsinaujinančioji energetika. Siekiant sukurti materialinę gerovę, intensyviai vykdoma ekonominė veikla, viena vertus, neigiamai veikia aplinką, o, kita vertus, augant ekonomikai didėja ir dėmesys, skiriamas ekologijos, atsinaujinančiosios energetikos problemoms spręsti (Pautrel 2009).

Produktų rinka. Šalių konkurencingumą vertinančios organizacijos kaip paskirą konkurencingumui svarbų veiksnių vertina rinkos dydį. Atsižvelgiant į priimtą šalies konkurencingumo sampratą, rinkos dydis, išreiškiamas BVP dydžiu, traktuotinas kaip konkurencingumo rezultatas, o ne jį

lemiantis veiksnys. Šalių konkurencingumui už rinkos dydį kur kas svarbesnis yra jos efektyvumas. Šalys su efektyvia produktų rinka, pateikdamos pasiūlos ir paklausos nulemtą produkcijos ir paslaugų kompleksą ir užtikrinančios, kad ta produkcija bus prekiaujama pačiu efektyviausiu būdu, skatina konkurencingumo augimą (PEF 2013). Rinkos efektyvumas, o kartu ir verslo našumas, dažnai siejamas su sveika namų ir užsienio rinkų konkurencija. O tokiai konkurencijai sukurti būtina piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi kontrolė, slaptų susitarimų tarp įmonių prevencija, patekimo į rinką kliūčių pašalinimas (Formosa 2008).

Darbo rinka. Siekiant nacionalinio konkurencingumo, darbo rinkos efektyvumas ir lankstumas yra esminiai užtikrinant, kad žmogiškasis kapitalas būtų naudojamas pačiu našiausiu būdu (Burgess, Mawson 2003). Darbo rinka turi būti lanksti, kad prireikus būtų sudarytos sąlygos darbuotojus pakeisti greitai, patiriant kuo mažiau sąnaudų ir, atsižvelgiant į atlyginimų svyravimus, be didelio socialinio nuostolio. Pasak C. A. Pissarides (1997), darbo rinka laikoma lanksčia, kai ji geba prisitaikyti prie bet kokių sukrėtimų ir nuolat besikeičiančios ekonominės aplinkos. Darbo rinkai trūkstant lankstumo, ekonomikos prisitaikymas bus lėtesnis, o nedarbo lygis – aukštesnis (Forteza, Rama 2002). Efektyvi darbo rinka turi užtikrinti aiškius santykius tarp darbuotojų iniciatyvų ir jų pastangų, taip pat leisti geriausiai panaudoti turimus talentus, užtikrinti lygybę tarp vyrų ir moterų verslo aplinkoje (PEF 2013).

Finansų rinka. Tyrimai patvirtina, kad ekonomika labai priklauso nuo bankų sistemos ir akcijų rinkos efektyvumo (Calderon, Liu 2003; Adamopoulos 2010; Wong, Zhou 2011). Šalies našumui, kuris užtikrina nacionalinį konkurencingumą, labai svarbios verslo investicijos. Būtent efektyvi finansų rinka dėl tokių šaltinių, kaip bankų sektoriaus teikiamos paskolos, gerai reguliuojami vertybinių popierių mainai, rizikos kapitalas ir kiti finansiniai produktai, kapitalą padaro prieinamą privataus sektoriaus investicijoms, kurios savo ruožtu nukreipiamos į fizinius ir žmogiškuosius išteklius. Finansų rinkų efektyvumas pasireiškia gebėjimu reaguoti į paklausą ir aukštos kokybės produktų bei paslaugų mažiausiomis kainomis teikimą. Efektyviam funkcijų atlikimui labai svarbus bankų sektoriaus patikimumas ir skaidrumas (PEF 2013). Gerai funkcionuojanti akcijų rinka, skirtingai negu bankai, finansuojantys tik gerai nusistovėjusius, saugius objektus, suteikia ilgalaikį finansavimą ir labai rizikingiems, tačiau inovatyviems ir pelningiems projektams, ir užtikrina tinkamą likvidumą, dėl ko ji tampa lengviau prieinama investuotojams, o įmonėms suteikiama prieiga prie ilgalaikių lėšų.

Verslas. Mokslinės literatūros analizė atskleidžia, kad būtent šalyje veikiančių įmonių efektyviai vykdoma ekonominė veikla yra šalies našumo ir gyventojų gerovės pagrindas. TVPI (2013) pateikiamoje vertinimo metodikoje verslo efektyvumas suvokiamas kaip vienas iš konkurencingumą

lemiančių veiksnių, tačiau, atsižvelgiant į priimtą sampratą, jis traktuotinas kaip konkurencingumo rezultatas. Šalyje veikiančio verslo efektyvumas ir našumas, atskleidžiantys šalies konkurencingumo lygį, priklauso ne tik nuo prieš tai aptartų veiksnių, bet ir nuo paties verslo pažangos, apimančios stiprią įmonių atskaitomybės, valdymo ir kultūros praktiką, taikomų strategijų ir operacijų modernumą bei klasterių plėtrą. Siekiant išlaikyti investuotojus bei vartotojų pasitikėjimą, itin svarbus vykdomos veiklos skaidrumas, užkertantis kelią apgavystėms ir neefektyviam valdymui. Skaidrumą versle užtikrina standartų, audito ir apskaitos, suteikiančių priėjimą prie informacijos laiku, naudojimas. Tik toks verslas, kuris bus vykdomas sąžiningai ir bendradarbiaujant tarpusavyje, su valdžia ir visuomene laikysis tvirtų moralinių normų, teigiamai veiks visos šalies ekonomiką (PEF 2013). Tiesiogiai efektyvų įmonių valdymą lemia jos vadovybė, todėl svarbūs tampa sąmoningumo ir atsiribojimo nuo asmeniškumų paplitimas, užtikrinantis, kad vadovaujamos pozicijos skiriamos profesionalams, ir jų gebėjimas paskirstyti valdymo funkcijas. Bendrą šalies verslo kokybę leidžia užtikrinti ir įmonių operacijų bei strategijų keitimas laiku į pažangius ir modernius verslo procesus. Itin pabrėžiamas klasterių vaidmuo šalies ekonominei gerovei. Kai įmonės ir tiekėjai, atstovaujantys tam tikrai sričiai, yra susieti į geografiškai artimas grupes, didėja jų efektyvumas, atsiranda daugiau galimybių inovacijų plėtrai bei mažėja barjerai ateiti naujoms įmonėms. Tai ypač svarbu šalims, pasiekusioms aukštesnį plėtros lygį, kai bazinių našumo šaltinių jau nebepakanka (PEF 2013).

Ištekliai. Pasaulio patirtis rodo, kad šalių disponuojami gausūs ištekliai dar negarantuoja joms didelio konkurencingumo. Tokios šalys, kaip Rusija ir Brazilija, užimančios dideles teritorijas, turinčios dideles populiacijas bei turtingos gamtinių išteklių, yra mažiau konkurencingos, lyginant su Šveicarija ar Japonija, kurios neturi gausių gamtinių išteklių. Mokslininkai netgi įrodo neigiamą gamtinių išteklių gausos įtaką gerovės lygiui (Papyrakis, Gerlagh 2004). Remiantis M. E. Porter (1998) išsakytu požiūriu, kad šalies gerovė sukuriama vykdamat ekonominę veiklą, galima teigti, jog svarbiausiu dalyku siekiant šalies konkurencingumo yra gebėjimas kuo mažiau naudoti šalies turimas prigimtinės gėrybes. Šiame straipsnyje pritariama tokiam požiūriui, todėl ištekliai nėra traktuojami kaip vienas konkurencingumą lemiančių veiksnių.

Apibendrinant atliktą mokslinės literatūros analizę šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai ir jų turinys pateikiami 5 lentelėje.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidžia, kad yra ne vienas požiūris aiškinantis šalies konkurencingumo sampratą. Plačiausiai paplitę požiūriai, kad šalies

5 lentelė. Šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai

Table 5. Factors influencing national competitiveness

Veiksniai	Turinys
Institucinė aplinka	Teisiniai ir vyriausybės veiklos aspektai: teisinės ir reguliavimo sistemos efektyvumas ir kokybė, vyriausybės vykdomos veiklos skaidrumas ir veiksmingumas.
Makroekonominė situacija	Makroekonominį stabilumą nusakantys aspektai: fiskalinė ir monetarinė politika, viešieji finansai.
Inžinerinė infrastruktūra	Transporto (kelių, geležinkelių, uostų, oro uostų) ir energijos perdavimo infrastruktūros efektyvumas ir kokybė.
Technologinė infrastruktūra	Informacinių technologijų ir telekomunikacijų prieinamumas ir naudojimas; naujausių technologijų prieinamumas, įsisavinimas.
Mokslinė infrastruktūra	Inovacijų kūrimo pajėgumai, mokslo institucijų kokybė, mokslo ir verslo bendradarbiavimas, žmogiškųjų mokslo išteklių prieinamumas, našumas.
Švietimas	Pradinis ir aukštesnis švietimas, aukštasis mokslas ir darbuotojų mokymai.
Socialinė aplinka	Sveikata ir sveikatos priežiūros kokybė, socialinė gerovė, ekologinė situacija, atsinaujinančioji energija.
Produktų rinka	Produktų rinkos efektyvumą nusakančios konkurencijos sąlygos: procedūros, mokestinė ir teisinė bazė.
Darbo rinka	Darbo rinkos efektyvumas ir lankstumas: teisinė ir reguliavimo sistema, rinkos dalyvių santykiai, našumas, talentų naudojimas, lygios teisės.
Finansų rinka	Bankų ir vertybinių popierių rinkos veiklos efektyvumas, prieinamumas ir patikimumas.
Verslo pažanga	Klasterių plėtra, įmonių atskaitomybė, valdymo praktika, kultūra, strategijos.

konkurencingumas – tai sėkminga jos užsienio prekyba arba šalies našumas šiandien dėl savo siaurumo vis daugiau kritikuojami pabrėžiant šalies gyventojų gerovės užtikrinimo svarbą. Straipsnyje šalies konkurencingumas apibrėžiamas kaip jos gebėjimas pasiekti aukštą našumą ir užtikrinti visapusišką gyventojų gerovę.

2. Praktinės literatūros analizės metu identifikuotos trys šalių konkurencingumą vertinančios organizacijos, kurios pateikia išsamiausių veiksnių rinkinius. Rinkinius sudarančių veiksnių grupavimas turinio požiūriu leido identifikuoti straipsnyje priimtą konkurencingumo sampratą atitinkančius veiksnus. Tai institucinė aplinka, makroekonominė situacija, inžinerinė infrastruktūra, technologinė infrastruktūra, mokslinė infrastruktūra, švietimas, socialinė aplinka, produktų rinka, darbo rinka, finansų rinka, verslo pažanga.

3. Gausus mokslinės literatūros potencialas leidžia patvirtinti kiekvieno identifikuoto veiksnio svarbą šalies konkurencingumui ir, atskleidžiant svarbiausius aspektus, apibrėžti turinį.

Literatūra

Adamopoulos, A. 2010. Stock Market and Economic Growth: An Empirical Analysis for Germany, *Business and Economics Journal* BEH-1: 1–12.

Agénor, P. R. 2009. *Public Capital, Health Persistence and Poverty Traps, Discussion Paper Series*. Manchester: Centre for Growth and Business Cycle Research, Economic Studies.

Aiginger, K. 2006. Competitiveness: from a dangerous obsession to a welfare creating ability with positive

externalities, *Journal of Industry, Competition and Trade* 6: 161–177.
<http://dx.doi.org/10.1007/s10842-006-9475-6>

Aixala, J.; Fabro, G. 2008. Does the impact of institutional quality on economic growth depend on initial income level?, *Economic Affairs* 28(3): 45–49.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0270.2008.00844.x>

Aron, J. 2000. Growth and institutions: a review of the evidence, *The World Bank Research Observer* 15(1): 99–135.
<http://dx.doi.org/10.1093/wbro/15.1.99>

Arvanitis, S.; Loukis, E. N. 2009. Information and communication technologies, human capital, workplace organization and labour productivity: A comparative study based on rm-level data for Greece and Switzerland, *Information Economics and Policy* 21 (1): 43–61.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.infoecopol.2008.09.002>

Berger, T. 2008. Concepts of national competitiveness, *Journal of International Business and Economy* 9(1): 91–111.

Bhargava, A.; Jamison, D.; Lau, L.; Murray. C. 2001. Modeling the Effects of Health on Economic Growth, *Journal of Health Economics* 20: 423–440.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0167-6296\(01\)00073-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0167-6296(01)00073-X)

Bloom, D. E.; Canning, D.; Sevilla, J. 2004. The Effect of Health on Economic Growth: A Production Function Approach, *World Development* 32: 1–13.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2003.07.002>

Boltho, A. 1996. The assessment: international competitiveness, *Oxford Review of Economic Policy* 12(3): 1–16.
<http://dx.doi.org/10.1093/oxrep/12.3.1>

Boopen, S. 2006. Transport infrastructure and economic growth: evidence from Africa using dynamic panel estimates, *The Empirical Economics Letters* 5(1): 37–52.

- Bruno, M.; Easterly, W. 1998. Inflation Crises and Long-Run Growth, *Journal of Monetary Economics* 41: 3–26.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0304-3932\(97\)00063-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0304-3932(97)00063-9)
- Brynjolfsson, E.; Saunders, A. 2010. *Wired for Innovation: How Information Technology Is Reshaping the Economy*. Cambridge, MA: MIT Press. 176 p.
- Budd, L.; Hirmis, A. 2004. Conceptual framework for regional competitiveness, *Regional Studies* 38(9): 1015–1028.
<http://dx.doi.org/10.1080/0034340042000292610>
- Burgess, S.; Mawson, D. 2003. Aggregate Growth and the Efficiency of Labour Reallocation, *CEP Discussion Papers* CEPDP 0580.
- Butkiewicz, J. L.; Yanikkaya, H. 2006. Institutional quality and economic growth: maintenance of the rule of law or democratic institutions, or both?, *Economic Modelling* 23(4): 648–661. <http://dx.doi.org/10.1016/j.econmod.2006.03.004>
- Calderon, C.; Liu, L. 2003. The direction of causality between financial development and economic growth, *Journal of Development Economics* 72: 321–334.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0304-3878\(03\)00079-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0304-3878(03)00079-8)
- Czernich, N.; Falck, O.; Kretschmer, T.; Woessmann, L. 2011. Broadband Infrastructure and Economic Growth, *The Economic Journal* 121: 505–532.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0297.2011.02420.x>
- Efendic, A.; Pugh, G.; Adnett, N. 2008. A meta-regressions analysis of the impact of institutions on macroeconomic performance, in *Transitional Challenges of EU Integration and Globalization*. Sarajevo: SEBS. 16 p.
- Eicher, T.; Leukert, A. 2009. Institutions and economic performance: endogeneity and parameter heterogeneity, *Journal of Money, Credit and Banking* 41(1): 197–219.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1538-4616.2008.00193.x>
- Estache, A. 2006. Infrastructure: A survey of recent and upcoming issues, in *Annual Bank Conference on Development Economics – Global 2007, Tokyo, Japan, 2006*. Washington, DC: World Bank, 83–85.
- Falcetti, E.; Lysenko, T.; Sanfey, P. 2006. Reforms and Growth in Transition: Re-Examining the Evidence, *Journal of Comparative Economics* 34: 421–445.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.jce.2006.06.008>
- Figueroa, A. 1998. Equity, foreign investment and international competitiveness in Latin America, *The Quarterly Review of Economics and Finance* 38(3): 391–409.
[http://dx.doi.org/10.1016/S1062-9769\(99\)80124-0](http://dx.doi.org/10.1016/S1062-9769(99)80124-0)
- Formosa, I. 2008. Measuring Market Efficiency: A Comparative Study, *Bank of Valletta Review* 38: 8–28.
- Forteza, A.; Rama, M. 2002. *Labor Market Rigidity and the Success of Economic Reforms across More Than One Hundred Countries*. Washington: World Bank. 50 p.
- Gagliardi, F. 2008. Institutions and economic change: a critical survey of the new institutional approaches and empirical evidence, *The Journal of Socio-Economics* 37: 416–443.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.socsec.2007.03.001>
- Gust, C.; Marquez, J. 2004. International Comparisons of productivity growth: the role of information technology and regulatory practices, *Labour Economics* 11: 33–58.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0927-5371\(03\)00055-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0927-5371(03)00055-1)
- Hanushek, E. A.; Wobmann, L. 2010. Education and Economic Growth, in Peterson, P.; Baker, E.; McGaw, B. *International Encyclopedia of Education*. Oxford: Elsevier, 245–252.
<http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.01227-6>
- Henisz, W. J. 2000. The institutional environment for economic growth, *Economics and Politics* 12: 1–31.
<http://dx.doi.org/10.1111/1468-0343.00066>
- International Institute for Management Development [interaktyvus] 2013, [žiūrėta 2013 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.imd.org/research/centers/wcc/index.cfm>
- Iradian, G. 2009. What Explains the Rapid Growth in Transition Economies?, *IMF Staff Paper* 56: 811–851.
<http://dx.doi.org/10.1057/imfsp.2009.1>
- Isaksson, A. 2010. Energy Infrastructure and Industrial Development, *Research and Statistics Branch Working Paper 12/2009*. Vienna: United Nations Development Organization. 57 p.
- Jamison, E. A.; Jamison, D. T.; Hanushek, E. A. 2007. The Effects of Education Quality on Mortality Decline and Income Growth, in *International Conference on the Economics of Education, Dijon, France, 2006*. 38 p.
- Jovanovic, B.; Rousseau, P. L. 2005. General Purpose Technologies, in Aghion, P.; Durlauf, S. N. *Handbook of Economic Growth*. Amsterdam: Elsevier B. V., 1181–1224.
[http://dx.doi.org/10.1016/S1574-0684\(05\)01018-X](http://dx.doi.org/10.1016/S1574-0684(05)01018-X)
- Knight, J.; Shi, L.; Quheng, D. 2010. Education and the Poverty Trap in Rural China: Closing the Trap, *Oxford Development Studies* 38(1): 1–24.
<http://dx.doi.org/10.1080/13600810903551595>
- Koutroumpis, P. 2009. The economic impact of broadband on growth: A simultaneous approach, *Telecommunications Policy* 33(9): 471–485.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.telpol.2009.07.004>
- Krugman, P. R. 1996. Making sense of the competitiveness debate, *Oxford Review of Economic Policy* 12(3): 17–25.
<http://dx.doi.org/10.1093/oxrep/12.3.17>
- Mairesse, J.; Mohnen, P. 2004. The Importance of R&D for Innovation: A Reassessment Using French Survey Data, *NBER Working Paper* 10897.
- Martinez, V.; Sanchez-Robles, B. 2012. Macroeconomic stability and growth in Eastern Europe, in G. Erreygers, M. Vermeire. *Macroeconomics and Beyond: Essays in Honor of Wim Meeusen*. Belgium: Maklu. 310 p.
- O'Mahony, M.; Vecchi, M. 2005. Quantifying the impact of ICT on output growth: A heterogeneous dynamic panel approach, *Economica* 72 (288): 615–633.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0335.2005.0435.x>
- Papageorgiou, C. 2003. Distinguishing between the Effects of Primary and Postprimary Education on Economic Growth, *Review of Development Economics* 7(1): 1–22.
- Papyrakis, E.; Gerlagh R. 2004. The Resource Curse Hypothesis and Its Transmission Channels, *Journal of Comparative Economics* 32 (March): 181–193.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.jce.2003.11.002>
- Pautrel, X. 2009. Pollution, Private Investment in Healthcare, and Environmental Policy, *The Scandinavian Journal of Economics* 114(2): 334–357.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9442.2012.01696.x>

- Petrakis, P. E.; Stamatakis, D. 2002. Growth and Educational Levels: A Comparative Analysis, *Economics of Education Review* 21: 513–521.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0272-7757\(01\)00050-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0272-7757(01)00050-4)
- Pham, N. D. 2010. *The Impact of Innovation and the Role of Intellectual Property Rights on U.S. Productivity, Competitiveness, Jobs, Wages, and Exports*: Executive Summary. Washington: NDP Consulting Group. 75 p.
- Phang, S. Y. 2003. Strategic development of airport and rail infrastructure: the case of Singapore, *Transport Policy* 10: 27–33.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0967-070X\(02\)00027-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0967-070X(02)00027-6)
- Pissarides, C. A. 1997. The Need for Labour-Market Flexibility in European Economic And Monetary Union, *Swedish Economic Policy Review* 4: 513–546.
- Porter, M. E. 1998. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press. 857 p.
- Pradhan, R. P.; Bagchi, T. P. 2013. Effect of transportation infrastructure on economic growth in India: The VECM approach, *Research in Transportation Economics* 38(1): 139–148.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.retrec.2012.05.008>
- Reiljan, J.; Henrikus, M.; Ivanov, A. 2000. *Key issues in defining and analysing the competitiveness of a country*. Tartu: Tartu university press. 59 p.
- Rodrik, D.; Subramanian, A.; Trebbi, F. 2004. Institutions rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development, *Journal of Economic Growth* 9(2): 131–165.
<http://dx.doi.org/10.1023/B:JOEG.0000031425.72248.85>
- Sahlberg, P. 2006. Education Reform for Raising Economic Competitiveness, *Journal of Educational Change* 7(4): 259–287.
<http://dx.doi.org/10.1007/s10833-005-4884-6>
- Šeputienė, J. 2009. *Institucinės aplinkos poveikio ekonomikai vertinimas*: daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Vilnius: Technika. 189 p.
- Staskevičiūtė, G.; Tamošiūnienė, R. 2010. Šalies konkurencingumas: sampratos raida laiko perspektyvoje, *Business: Theory and Practice* [Verslas: teorija ir praktika] 11(2): 159–167.
- Steinberg, R.; Arndt, O. 2001. What Determines the Innovation Behavior of European Firms?, *Economic Geography* 77(4): 364–382.
<http://dx.doi.org/10.2307/3594106>
- Tamošiūnienė, R.; Staskevičiūtė, G. 2011. Nacionalinio konkurencingumo politikos formavimo praktika, *Socialinių mokslų studijos* 3(2): 487–503.
- The Institute for Industrial Policy Studies [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2013 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ips.or.kr/english/>
- The World Economic Forum [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2013 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.weforum.org/>
- Trabold, H. 1995. *Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Volkswirtschaft*. Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung. Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung 2/1995. Dunker&Humblot: Berlin, 169–183.
- Wong, A.; Zhou, X. 2011. Development of Financial Market and Economic Growth: Review of Hong Kong, China, Japan, The United States and The United Kingdom, *International Journal of Economics and Finance* 3(2): 111–115.
<http://dx.doi.org/10.5539/ijef.v3n2p111>

Giedrė RAKAUSKIENĖ. Doctoral student at the Department of Finance Engineering, Faculty of Business Management, Vilnius Gediminas Technical University. Research interests: national competitiveness.

Rima TAMOŠIŪNIENĖ. Associate Professor at the Department of Finance Engineering, Faculty of Business Management, Vilnius Gediminas Technical University. Research interests: preparation and management of business and investment projects, risk analysis and management, financial analysis and management.